

Vabariigi Valitsuse määruse
„Vabariigi Valitsuse 20. mai 2004. a määruse nr 195
„I ja II kaitsekategooriana kaitse alla võetavate liikide loetelu“ muutmise“ eelnõu
seletuskiri

1. Sissejuhatus

Looduskaitseaduse § 10 lõike 3 alusel võtab liigid I või II kaitsekategooria kaitse alla Vabariigi Valitsus nende loetelu sisaldava määrusega.

Eelnõu koostamisel on võetud aluseks MTÜ Käoraamat ettepanek **hiljuti leitud orhideeliikide leeder-sõrmkäpp ja sale tanukeel kaitse alla võtmiseks**

Määruse eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kliimaministeeriumi elurikkuse kaitse osakonna nõunik Kadri Alasi (tel 626 2882, kadri.alasi@kliimaministeerium.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Kliimaministeeriumi õigusosakonna nõunik Džein Aunre (tel 626 0738, dzein.aunre@kliimaministeerium.ee), eelnõu ja seletuskirja keeleteoimetaja oli Justiitsministeeriumi õigusloome korralduse talituse toimetaja Aili Sandre (aili.sandre@just.ee).

2. Määruse eelnõu sisu ja eesmärk

Vastavalt looduskaitseaduse § 46 lõigetele 1 ja 2 arvatakse I kaitsekategooriasse:

- 1) liigid, mis on Eestis haruldased, esinevad väga piiratud alal, vähestes elupaikades, isoleeritult või väga hajusate asurkondadena;
- 2) liigid, mis on hävimisohus, mille arvukus on inimtegevuse mõjul vähenenud, elupaigad ja kasvukohad rikutud kriitilise piirini ja väljasuremine Eesti looduses on ohutegurite toime jätkumisel väga tõenäoline.

Eelnõu eesmärk on lisada I kaitsekategooria liikide hulka kaks hiljuti leitud orhideeliiki.

Leeder-sõrmkäpp (*Dactylorhiza sambucina*) kasvas Saaremaal Austlas veel 1901. aastal, kuid seejärel taimi sealt ei leitud. 1936. aastal võeti liik esimese looduskaitseaduse alusel ka kaitse alla, kuigi teadaolev liigi leiukoht oli tegelikult juba hävinud. 1989. aastal tutvusteeriti Ahvenamaalt Saaremaale 27 taimet. 1994. aastal kanti leeder-sõrmkäpp kaitstavate loodusobjektide seaduse alusel I kaitsekategooriasse. Sajandivahetuseks olid järel viimased vegetatiivsed taimed. 2004. aastal, kui kehtestati uus looduskaitseadus ja korrastati ka kaitsealuste liikide nimekirja, oli leeder-sõrmkäpp taas hävinuks kuulutatud ning ta eemaldati kaitsealuste liikide nimekirjast.

2021. aastal leiti leeder-sõrmkäpa populatsioon Saaremaal Mullutu-Loode looduskaitseala (KLO1000739) Parila sihtkaitsevööndis (KLO1101955). Järgmisel aastal loendati selles leiukohas 1054 õitsvat taimet. Viimasel kahel aastal on taimede arv olnud väiksem. Mõju on ilmselt avaldanud põuased kevaded koos hiliste külmadega.

Eesti leiukoht on ainus Läänemere idakaldal. Mandri-Soomes on leiukohad hävinud, taimi võib leida Turu saarestikus ja Ahvenamaal. Esinduslikumalt leidub leeder-sõrmkäppa Ojamaal (Gotland) ja Ölandil. Eesti populatsioon on väga eriline, sest koosneb eranditult kollaste õitega taimedest. Analoozne olukord on veel Norras, kus leidub samuti vaid kollase õiega taimi. Kogu

liigiareali silmas pidades on tegemist erakordse nähtusega.

Sale tanukeel (*Hemipilia cucullata*) leiti esmakordselt Eestis 2024. aastal Valgamaalt Koiva-Mustjõe maastikukaitseala (KLO1000308) Koiva konnu sihtkaitsevööndist (KLO1101074). Kaardistamise käigus loendati kokku 292 õitsvat taime.

Sale tanukeel on Aasia päritolu liik, kelle levila läänepiir ulatub Euroopani. Tegemist on üliharuldase liigiga Euroopa Liidus. Tanukeelt leidub enim Leedu idapoolses osas, aga hajusalt ja vähesel määral. Veel leidub seda liiki ühes kohas Kirde-Poolas, Augustowi lähistel kitsal alal ja Lätis kolmes kohas.

Määruse eesmärk on tagada nende liikide säilimine Eestis sh nende erilise ja kaitsevajaduse rõhutamine.

Mõlema liigi leiukohad asuvad kaitseala sihtkaitsevööndis, mille kaitse-režiim üldiselt tagab ka nende liikide kaitse. Samas on neile ohuks taimede korjamine ja väljakaevamine, mida ei ole võimalik mittekaitsealuste taimede korral reguleerida ega keelata, aga mille tulemusena võivad sellised, vaid ühe leiukohaga liigid Eestis kergesti hävida. Selline oht on väga tõenäoline, kuna taimekolleksionääridel on suur huvi üliharuldaste taimede, eriti orhideede osas.

Kui rahvusvahelist, Euroopa Liidu välist kaubandust saab reguleerida CITES (ohustatud liikidega rahvusvahelise kaubanduse konventsioon) reeglitele tuginedes, siis Euroopa Liidu piires ei ole ka CITES reeglite kohaselt nende taimede ühest liikmesriigist teise viimisel võimalust seda piirata või kontrollida.

3. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Määruse koostamisel on arvestatud vastavust Euroopa Ühenduse õigusele, eelkõige EÜ nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta ja Nõukogu määrusele (EÜ) nr 338/97, 9. detsember 1996, looduslike looma- ja taimeliikide kaitse kohta nendega kauplemise reguleerimise teel

4. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse vastuvõtmine võimaldab tõhusamalt tagada nende liikide kaitset, tagades optimaalsed meetmed vastavalt liigi ohustatusele. Samuti aitab kaitse all võtmine paremini korraldada ja rahastada vajalikke liigikaitseteid. Eelnõu kohaselt planeeritud muudatused viivad kaitsealuste liikide loetelu vastavusse nende kahe liigi reaalse seisundiga looduses. Kõik teised Eesti orhidee liigid on kaitse all.

Eeldatavasti tekitab eriliste liikide kaitse alla võtmise protsess ka tähelepanu ja on seega positiivse mõjuga loodus- ja liigikaitsele laiemalt.

Looduskaitseaduse paragrahvi 48 lõike 1 kohaselt tuleb I kaitsekategooria liikide kõikide teadaolevate kasvukohtade kaitse tagada kaitsealade, hoiualade või püsielupaikade moodustamisega. Kuna mõlema liigi ainus teadaolev leiukoht asub kaitseala sihtkaitsevööndis, mille kaitse-režiim tagab ka nende liikide kaitse, siis on seadusest tulenev nõue täidetud ja seega ei ole määruse rakendamiseks vajalik teha täiendavaid kulutusi.

Kõik olemasolevad kasvukohad asuvad riigi maal, mistõttu ei mõjuta määruse jõustumine ka eramaa omanikke.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub üldises korras.

7. Määruse koostöölastamine

Eelnõu esitatakse koostöölastamiseks ministeeriumidele eelnõude elektroonilise infosüsteemi EIS kaudu.